

EĞİTİM, İSTİHDAM VE TEKNOLOJİ**Doç Dr. Gönül İÇLİ •****ÖZET**

Bu çalışmanın amacı eğitim, istihdam ve teknoloji arasındaki ilişkiyi irdelemektir. Günümüzde endüstri iyi eğitilmiş insan talebi yaratmıştır. İş piyasasındaki rekabete dayalı olarak eğitim sistemi daha çok sayıda insana daha fazla beceri sağlayacak biçimde genişlemiştir. Türkiye’de eğitim gelişmiş ülkelerden farklıdır ve Türkiye’nin temel meselelerinden birisidir.

Anahtar Kelimeler:Eğitim, istihdam, teknoloji

ABSTRACT:

The purpose of this paper is to explain the relationships between education, employment and technology. Today the industrial economies create demand for educated human capital especially high-skill, technical and professional status. Educational system due to the competition in labor market expand to provide more skills to greater numbers of individuals. In Turkey the educational system is different from developed countries.

Key Words: Education, employment, technology

Günümüz toplumlarında özellikle sanayileşmiş toplumlarda eğitim, insan kaynağının ya da işgücünün toplumsal gereksinimler çerçevesinde etkin olarak hazırlanması şeklinde değerlendirilmektedir. Eğitim bir yandan toplumsal anlamda yeniden üretimi, diğer yandan da bireylerin çeşitli rol ve beceriler kazanmasını, dönüştürmesini sağlamaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde işgücünün niteliğinin artırılmasına yönelik politikalar önem kazanmıştır. Toplumsal yaşamla bütünleşmiş, ekonominin gereksinimine göre nitelik kazanmış insana duyulan gereksinim eğitime verilen önemi artırmıştır. Çoğu zaman toplumların gelişmişliği eğitilmiş insan gücüne bağlı olarak değerlendirilmektedir. Yeni sembollerin ve değerlerin öğrenilmesi, içselleştirilmesi ve dönüştürülmesi açısından eğitimin işlevleri giderek karmaşıklaşmıştır. Modernleşme sürecine eşlik eden eğitim, çağdaş toplumların seviyesine ulaşmada en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Cumhuriyetin kuruluşundan beri eğitim Türkiye’de üzerinde en fazla tartışılan konulardan birisi olmuştur.

Her alanda başlayan değişim eğitimin öneminin giderek artmasına neden olmuştur. Günümüzde bilgilenme süreci yalnızca okulla sınırlı kalmayıp tüm yaşamı kapsayacak biçimde genişlemiştir. Bilgi, toplumsal yaşamın biçimlenmesine etki eden önemli bir özellik durumundadır. Eğitim kurumu yalnızca okul sistemini kapsamakla kalmayıp toplumdaki diğer kurumlarla da ilişkilidir. İşgücü, istihdam, üretim ilişkilerinde sürekli değişimin yer aldığı ekonomi kurumu da bunlardan birisidir. Eğitim, bilim ve teknolojiye ilerleme gelişmiş ülkelerde yaşanan yapısal dönüşümün temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmada hızlı bir değişim süreci yaşayan Türkiye’nin insan kaynağı sorunları, eğitim, teknoloji ve istihdam ilişkileri üzerinde durulacaktır.

• Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Toplumsal Değişme

Toplumsal değişme genelde toplumun yapısında meydana gelen değişme olarak tanımlanmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren ele alınmaya başlanan toplumsal değişme konusu önceleri toplumsal politikaların çizilmesinde rol oynamıştır. Daha sonraları ise kavram, kültür, teknoloji, üretim yapıları, insan faktörünü de kapsayacak biçimde daha geniş bir biçimde ele alınmaya başlamıştır. Toplumsal değişmeyi etkileyen birçok faktör vardır. Bunlar arasında fiziki çevresel faktörler, teknoloji, kültürel faktörler, nüfus hareketleri, toplumsal çevre faktörü sayılabilir (Kocacık 1997:146-147). Yeni bilgiler, yeni teknolojiler, yeni yaşam deneyimleri, yerleşim alanlarındaki farklılaşmalar değişmeyi etkileyen faktörlerdendir. Toplumsal değişme hem iç hem de dış dinamiklerle gerçekleşmektedir. Teknolojinin toplumlar arasında yaygınlaşması hem dış etki olarak hem de iç dinamikleri hareketlendirmesi yönüyle iç etki olarak değerlendirilebilir. Teknolojik ilerleme aynı zamanda sosyal, kültürel alanlara olan etkisiyle de önemli bir faktördür.

İnsanlığın bilimsel, teknolojik ve ekonomik gelişim düzeyinin bugün geldiği yer küreselleşme olgusuyla ifade edilmektedir. Modern endüstriyel toplumların gelişim sürecinde yeni kurumlar ve anlayışların ortaya çıkması ve gelişmesine benzer biçimde, küreselleşme sürecine paralel olarak da bu döneme özgü kurumlar ve anlayışlar ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme sürecinde değişen dünyanın sosyal, ekonomik, kültürel, politik gereksinimlerine yanıt verebilecek özelliklere sahip bireylerin yetiştirilmesi hemen her ulusun hedefi haline gelmiştir. Uluslar, bir yandan toplumsal değişimin öngördüğü yapısal dönüşümler ve hukuki düzenlemelerle değişime uyum sağlamaya çalışırken bir yandan da değişime ayak uyduracak nitelikte insan kaynağını hazırlayan eğitim politikaları üzerinde durmaktadırlar. Toplumsal değişme sürecinde insan kaynağının özelliklerinin değişen dünya koşullarına göre yeniden yapılandırılması ekonomik, politik, ve kültürel bütünleşme sürecinde önemli bir yer tutmaktadır.

Bilgi toplumu

İnsan toplumları basitten karmaşığa doğru ilerlerken toplumsal yaşamda niteliksel ve niceliksel değişmeler geçirmektedir. Son dönemdeki kültürel ve sosyal değişimin bir ürünü olarak günümüz toplumları “bilgi toplumu” olarak isimlendirilmektedir. Bilginin bir meta olduğu fikri eskilere dayanmaktaysa da yeni bilgi ve iletişim teknolojileri bilgiye ilişkin katma değer kavramında çığır açmıştır (Tatlıdil; 2000:122). Teknolojinin yaygınlaşması ve buna bağlı olarak kullanıcı sayısının giderek artması dünyanın herhangi bir yerinde depolanmış bilgilere ulaşma, büyük miktarda veriyle birleştirme ve çözümlene olanağı sayesinde katma değer içeren yeni bilgiler üretmeyi mümkün hale getirmiştir (European Commission; 1996:7) Teknolojik gelişme ve bilginin dolaşımı ekonomik ve sosyal değişimlerde önemli bir role sahiptir. Toplumsal ilişki sistemleri içinde yeni değerler ortaya çıkmakta aynı zamanda dış toplumların değerleri ile de bu değerler rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki fark bilgi toplumu özelliklerine sahip olup olmamaya bağlı olarak giderek açılmakta, sahip olunan sorunlar da bu ölçüde farklılaşmaktadır.

Genellikle kentleşen toplumlarda kent kültürünün bir ürünü olarak değerlendirilen bilgi toplumu kavramı, insan kaynağının öğrenme yoluyla niteliğinin

yükselmeye işaret etmektedir. Bireyler bir yandan içinde yaşadıkları toplumun değerlerine uyum sağlarken, diğer yandan da yeni değerlerin yaratılmasında aktif üyeler olarak yer almaktadırlar. İnsan kaynağının niteliği okul sistemi içerisinde kaldığı yıllarla ölçülmektedir. Eğitim kurumları evrensel değerleri içerdiği gibi, bilgi üretim ve dolaşım teknolojilerini günlük yaşama aktarabilme yeteneğindedir. Bilgi ve teknolojinin üretim ve dolaşımında rol oynayan insan kaynağı, toplumlar arası rekabette de ulusal kaynaklarını kullanabilme becerisini sergileyebilmektedir (Tatlıdil, 2000:124). Avrupa Birliği Komisyonu Avrupa'yı 21. yüzyıla bilgi toplumu ve telekomünikasyon çalışmalarının taşıyacağını belirtmiştir(E.Commission, 1997:164). Bu bağlamda Türkiye'nin bu gelişmelere ayak uydurabilmesi küreselleşen dünyada bilgi toplumunun özelliklerine sahip olmanın yanı sıra her alanda rekabet edebilme gücünü de geliştirmesi anlamına gelmektedir. Türkiye'de ekonomik alanda gerek yabancı sermayeye açılma, gerekse özelleştirme politikaları yoluyla yapısal bir dönüşüme girildiği görülmektedir. Bu dönüşümün başarılı olabilmesi nitelikli insan gücüne bağlıdır. Ekonomik ve sosyal politikalarla eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması da bu bağlamda önemle üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Teknoloji ve İstihdam

Toplumların kalkınmaları yeni teknoloji geliştirmeleri ve bunları toplumsal, kültürel yaşantıya geçirebilmeleri yoluyla gerçekleşmektedir. Teknolojinin getirdiği yeniliklerin ekonomi ile ilişkili olması ve ekonomik ilişkileri yakından takip etmesiyle, ekonomi teknolojinin yönlendirmesi altına girmiş gözükmektedir. Teknoloji ve bilginin toplumun her alanında etkin bir biçimde dağılımını sağlayan ülkeler yeni istihdam alanları yaratabilmektedirler. Bu yeni alanlar ise nitelikli işgücünü gerektirmektedir. Teknolojik gelişmelerin işgücü üzerindeki etkileri konusunda farklı görüşler mevcuttur. Esnek üretim sistemleri özellikle yeni teknoloji kullanımıyla yakından ilgilidir. Bazı yazarlar bu yeni istihdam alanlarının verimliliğin artması ve işgücünün nitelik kazanması için gerekli dönüşüme olanak sağlayacağı görüşündedirler. Bazı yazarlar ise dünya pazarında üretim yapmanın belirsizlikleri de beraberinde getirerek işgücü açısından sömürülerin daha da artacağı görüşüne ağırlık vermektedirler(Ansal; 1996:651). Teknolojik gelişmeler ve istihdam arasındaki ilişki çok yönlü olup farklı açılardan olumlu ve olumsuz yönlerde etkileri olabilmektedir.

Teknolojik olanakların ve teknoloji politikalarının geliştirilmesi işgücünün donanımı ve üretkenliğinin artmasında önemli bir role sahiptir. Teknoloji üretimi ile dış ticarete rekabet gücü, ihracat ve ulusal servet birikimi arasında önemli bir ilişki vardır. Uzun dönemli çalışmalar istihdam ve ekonomik gelişim için işgücünün aktif bir biçimde karar alma mekanizmalarına katılımını önemli bir hale getirmektedir. Üretim ve bilgi teknolojilerinde sağlanan gelişmeler üretim koşullarını, çalışma koşullarını, üretim anlayışını ve organizasyon yapısını da etkilemektedir.

Eğitim ve istihdam

Teknolojik değişimler çalışma yaşamını etkilemekte ve biçimlendirmektedir. Bilgi ve teknolojinin her alana girmesiyle birlikte istihdam alanında da yapısal dönüşümler görülmeye başlanmıştır. Gelişmiş ülkelerde istihdam alanında hizmet ve bilgi sektörünün payı giderek artmaya başlamıştır. İşgücüne bilgi ve beceri kazandırılmasında önemli bir role sahip olan eğitimin ekonomik gelişmelere katkısı da son derece önemlidir. Bilgi toplumuyla birlikte sermayenin yanı sıra işgücünün de

küreselleşmesinden bahsedilebilir. Bunun doğal bir sonucu olarak eğitim ve insan kaynakları yönetiminin de gelecekte çok önemli bir yere sahip olacağı söylenebilir. Eğitim süreci içerisinde işgücüne gerekli formasyonun sağlanması yönündeki talebin artması beklenebilir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde teknolojik gelişmelere uyum sağlama gelişmiş ülkelere göre daha zor olmaktadır. Yeterli altyapı ve nitelikli işgücüne sahip olmama gelişmekte olan ülkelerde ucuz işgücü kullanımının yoğun olmasına yol açmaktadır. Diğer yandan da ileri teknolojinin kullanılabilmesi açısından nitelikli işgücüne duyulan gereksinim artmaktadır. İşgücünün yeni istihdam alanlarına uyum sağlaması açısından geliştirilecek politikaların eğitim politikalarıyla birlikte ele alınmasında yarar vardır.

Türkiye’de İşgücü, Eğitim ve İstihdam

Ülkemizde eğitim ve istihdam arası ilişkiye baktığımızda eğitim sistemimizin örgün eğitim ağırlıklı olduğu, eğitim kurumlarından mezunların edindikleri bilgi beceri ve tutumların piyasanın talep ettiği özelliklerden çok farklı olduğu görülmektedir. Bu durum eğitim ve istihdam arasında kopukluk olduğunu göstermektedir. Dünyada artık işgücü piyasası ile eğitim kurumları arasında sıkı bir ilişki vardır. Teknolojik değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan kurumsal ve örgütsel değişimler işgücünün eğitim düzeyinin yükseltilmesini gerektirmektedir. Genç bir nüfusa sahip olan Türkiye insan kaynağına gerekli eğitimi verme konusunda yetersiz kalmaktadır. 1990 yılı itibariyle 6 yaş ve üzerindeki nüfus içerisinde erkeklerin % 11.2 si, kadınların % 28 i okuma yazma bilmemektedir. GSMH içerisinde eğitimin payı 1994 den itibaren azalmaya başlamış 1994 de % 3.1 iken 1997 de % 2 ye inmiştir.

1997-1998 yılına kadar Türkiye’de zorunlu okullaşma 5 yılken, bu tarihten itibaren 8 yıla çıkmıştır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre eğitim 9-11 yıla kadar uzamaktadır. DİE verilerine göre 6-14 yaş grubunda yer alan çocuk sayısı 11.889.000 dir. Bu yaş grubunun % 32.4 ü ev işleri ya da ekonomide aktif olarak yer almaktadır. Yine bu çocukların % 72 si hem çalışmakta, hem de okula devam etmekte, % 28 i ise okula gitmeyip çalışmaktadır. Bu veriler okul sistemi içinde çocukların kalma sürelerinin sınırlı olduğunu göstermektedir. DİE nin verilerine göre 12 ve daha yukarı yaştaki çalışan nüfusun sektörler arası dağılımına bakıldığında % 45.6 sı tarım sektöründe, % 32.8 i hizmetler, % 21.6 sı da endüstri sektöründe yer aldığı görülmektedir. Ülkemizde nüfusun büyük kısmının istihdam edildiği tarım sektöründe çalışanların eğitim olanaklarından yararlanma düzeyleri son derece düşüktür.

Türkiye’nin içinde bulunduğu hızlı değişim süreci, işgücünün yeniden yapılandırılması açısından okula devamı daha da önemli hale getirmektedir. Bu nedenle zorunlu eğitim yıllarının uzatılmasının yanı sıra mesleki ve teknik eğitim programlarının da geliştirilmesi zorunludur.

Yapılan araştırmalar işsizlik ile eğitimden yararlanabilme düzeyleri arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Türkiye’de işsizlikten en fazla etkilenenler ilkökul mezunlarıdır (%48.16). İkinci derecede etkilenenler ise lise mezunlarıdır (% 20.7). Lise dengi meslek okullarından mezun işsizlerin genel kültür ağırlıklı üniversitelere öğrenci hazırlayan liselerden mezun olanlara göre oranları düşüktür. Tüm işsizler içinde lise dengi meslek okullarından mezun olanların oranı % 5.45 dir. Yüksek okul ve üniversite mezunlarında ise işsizlik % 6.2 dir (Kutan G. 1997:67). Sonuçlara baktığımızda işsizliğin lise ve yüksek okul, üniversite mezunları açısından yüksek olduğu görülmektedir.

Bu durum Türkiye’de okul sisteminin sosyal ve ekonomik değişime ayak uydurmadığını çalışma yaşamının istediği ölçüde nitelikli işgücü yetiştirmekte yetersiz kaldığını göstermektedir. İnsan kaynağı yeni bilgi ve teknolojinin kullanıldığı ekonomik alanlarda yer alma konusunda yetersiz kalmaktadır. İnsan kaynağının ekonomik büyümeyi destekleyecek biçimde yetiştirilmesi ancak eğitim politikalarında gerekli değişikliklerin yapılmasıyla gerçekleştirilebilir. Eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasında ekonomik ve sosyal politikalar itici güç olacaktır.

Sanayi toplumlarında eğitim toplumsal yaşamın düzenlenmesinde vazgeçilmez bir sektör durumundadır. Ekonomik büyüme politikaları, insan kaynağını geliştirme politikalarıyla birlikte ele alınmaktadır. İşsizlik sorunları da eğitim politikalarındaki uygulamalarla kontrol edilebilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde ve bu arada Türkiye’de ise çözümler uzun dönemli politikalarla ele alınmadığından yetersiz kalmaktadır. Avrupa Birliğine tam üye ülkelerin eğitim çalışmalarını hızlandırdıkları görülmektedir. “AB’nin çıraklık eğitimi programları incelendiğinde temel teorik bilgi ve becerilerin ağırlık kazandığı, buna karşı kısa süreli kurslarla bir iş kolundan diğerine transfer edilebilecek esnek programlara yer verildiği gözlenmektedir. Türkiye’de ise çıraklık eğitimine katılan çocukların büyük kısmının çıraklık kurslarına katılımlarının eğitime devam etmekten ziyade ekonomik anlamda aile bütçelerine katkıda bulunmak amacıyla çalıştıkları görüşü daha ağır basmaktadır (Tatlidil ve Sayılı; 1995:86)

Eğitim ve istihdam karşılıklı etkileşim içerisinde bir bütünlük oluşturmaktadır. İşgücünün niteliğinin göstergelerinden birisi de eğitim düzeyidir. Mesleki eğitim yoluyla işgücünün nitelikli hale getirilmesi ve gelişen teknolojiyle uyumlu yeni eğitim programlarının oluşturulmasında yarar vardır.

Türkiye’de istihdamın eğitim ve teknoloji ile olan ilişkisinde işgücü piyasasının genel özelliklerine bakmak yararlı olacaktır. 1996 verilerine göre Türkiye’de tarım sektöründe çalışan nüfus % 45, sanayide % 16, hizmetlerde % 29 oranındadır. Avrupa Birliği’nde ise oranlar tarımda % 7, sanayide % 37, hizmetlerde ise % 61 dir (DPT, 1997:67). Türkiye’de 1950 lerden itibaren görülen göç nedeniyle tarım sektöründen kopan işgücü hizmetler ve sanayi sektörlerine kaymaktadır. Ancak kentlerde işsizlik oranları giderek artmaktadır. Göçle gelenlerin eğitim düzeyi kentsel yerleşim birimlerinde yaşayanlara göre daha düşüktür. Aranan niteliklere sahip olmayan işgücünün istihdam edilme şansları da giderek azalmaktadır. İşgücünün eğitim düzeyinin düşük olmasının yanı sıra gelişen teknolojiye uygun eğitim verilememesi de istihdamı zorlaştırmaktadır. Türkiye’de işgücünün gerek okul sistemi içinde gerekse okul dışı eğitim çalışmalarında dünya koşullarına ve ulusal ekonomik ve sosyal gelişmeye paralel olarak yeniden yapılandırılması gereklidir.

Yedinci beş yıllık kalkınma planı özel ihtisas komisyonu raporuna göre sanayileşme politikaları açısından önem taşıyan mesleki ve teknik eğitimde, kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerisinde kalınmıştır. Bu ise sanayileşme süreci önündeki dar boğazların çözümünü güçleştirmektedir. Altyapı eksikliği ile atölye ve meslek dersleri öğretmenleri yetersizliği mesleki ve teknik eğitimin plan hedeflerine ulaşmasını engelleyen faktörler arasındadır. Mesleki ve teknik eğitimin okul sistemi içindeki gelişimi Türk sanayinin işgücü gereksiniminin karşılanması açısından önemlidir.

Ülkemizde meslek liseleri ve çıraklık eğitimi incelendiğinde halen mesleki ve teknik eğitimin orta öğretim içerisindeki payı % 40-45 düzeyindedir. Çıraklık eğitiminde ise iş hayatında bulunan bir milyonun üzerindeki genç kesimin yaklaşık 232 bini çıraklık uygulaması içinde bulunmaktadır (Yeşil; 1998:14) Bu bağlamda genel

eğilimlerden biri mesleki eğitim programlarında bazı yeniliklere yer verilmesidir. Mesleki eğitim ve yetiştirme sisteminin okulların dışına taşarak sanayi kesimiyle bütünleşmesi, eğitimin sanayi kesimindeki değişimleri yakından izleyebilecek bir esnekliğe kavuşturulması açısından gerekli görülmektedir (DPT; 1994:30). Uluslar arası rekabetin önemli unsurlarından birisi de teknolojik uygulamaların gereklerini yerine getirebilen nitelikli ve yüksek ücrete sahip işgücüdür. Mesleki eğitime önem verilmesinin yanı sıra genel eğitimde verilen beceri ve davranışların işgücü pazarına transfer edilebilir hale dönüştürülmesi de bu yolda önemli bir adımdır.

SONUÇ

Genel olarak istihdam, teknoloji ve eğitim bir bütünlük oluşturmaktadır. İletişim ve bilgi teknolojisindeki hızlı gelişme istihdam alanında ve işgücünün niteliğinin geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Eğitim kurumları da değişime uyum sağlayacak biçimde yeni politikalar üretmeye çalışmaktadır.

Ülkemizde nitelikli işgücüne duyulan talebin karşılanabilmesi için eğitim sisteminin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. “Böyle bir sorunun çözümü okul dışı eğitim ve okul- işyeri işbirliği çerçevesinde düşünülmek zorundadır. Okulların piyasa ile işbirliği içinde olması konusu da her düzeydeki mesleki eğitim için bir gereklilik olarak algılanmak durumundadır (DPT; 1994:27). İşsizliğin azaltılması ve nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanabilmesi için niteliksiz işgücünün mesleki eğitim yolu ile nitelikli duruma getirilmesi gereklidir. Türkiye’de mesleki eğitim kurumlarının genel olarak geri planda kalması mesleki eğitimin öneminin yeterince anlaşılmadığı biçiminde düşünülebilir. Mesleki ve Çıraklık eğitimine okul sistemi içersinde gereken önemin verilmesi de küreselleşen dünyada insan kaynağının niteliğinin artırılması açısından önemlidir.

Eğitim ve öğretim toplumu bilgi toplumu olmaya hazırlayacak temel yapı taşlarının başında yer almaktadır. Bu nedenle gelişmelere uyum sağlayabilecek nitelikte insan kaynağının eğitimi öncelikli olarak ele alınması gereken konular arasındadır. Eğitim politikaları pazarın beklediği nitelikli işgücünü hazırlamada esnek bir zemine oturtulmalıdır. Bölgeler arası olduğu kadar sektörler arası işgücü transferi eğitimde yeni yatırımların yapılmasını gerektirmektedir. Yalnızca öğrenme çağı içersindeki genç nüfusun değil, aynı zamanda yetişkinlere yönelik eğitim programlarının hızla geliştirilmesi istihdam sorunlarının çözümü açısından gereklidir.

KAYNAKÇA

- Ansal H., **Fordizmden Post Fordizme Dönüşüm Anahtarı**, Petrol İş Yıllığı, Ankara, (1996)
- Dpt , **İşgücü Piyasası Çalışma Hayatı, İstihdam ve İşsizlik Raporu**, DPT yayın no 2371, Ankara (1994)
- Dpt, **Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler**, Yedinci beş Yıllık Kalkınma Planı Destek çalışmaları, Ankara, (1997)
- European Commission ; **Information Society**, Official Publications (1996)
- European Commission **General Report on the Activities of the E.U.** 1996, (1997)
- Kocacık Faruk **Toplumbilim Ders Notları**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No: 64 Sivas, (1997)
- Kutan G. **Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve İşsizlerin Yaş Gruplarına ve Eğitim Durumuna Göre Dağılımları** Mess, Mercek Ankara(1997)
- Tatlıdil Ercan “Globalleşme Sürecinde İnsan Kaynaklarının Değişimi: Türkiye Örneği”

- Prof. Dr. Eyüp Kemerliođlu'na Armađan C.Ü. Eğitim Fak. Dergisi, Önder Mat., Sivas (2000)
- Tatlidil E. Ve Sayılı N. " Avrupa Birliği ve Türkiye'de Eğitim" Türkiye AB İlişkileri ve Gümrük Birliği Sürecinde Sektörlerimiz, İzmir Ticaret Odası, Yayın no 13, İzmir (1995)
- Yeşil Salih, "Türkiye'de İnsan Kaynakları" Ekonomik Forum Dergisi Sayı 5, (1998)